

# МЕТОДИ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ СТРАТЕГІЧНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЗИЦІЇ ТА ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Т. С. Колеснік

Об'єктивним підґрунтям розробки довгострокових фінансових цілей є сформований на підприємствах фінансовий потенціал, дослідження якого дозволяє визначити коло наявних можливостей фінансового забезпечення та інвестування. Саме виявлення таких можливостей становить основну мету стратегічного фінансового аналізу, що має встановити наявність і достатність фінансових ресурсів, а також рівень фінансових компетенцій менеджерів для реалізації стратегічних фінансових цілей. Оскільки такий аналіз передбачає використання різноманітних показників, то досить часто його результати не мають однозначної інтерпретації і надають розрізнену інформацію щодо фінансового забезпечення розвитку, рівня розвитку компетенцій у сфері фінансового менеджменту і його достатності для реалізації фінансових цілей. Тому вибрати ґрунтовну стратегічну фінансову позицію на підприємстві необхідно за допомогою методів комплексної оцінки, яка в контексті цього дослідження дасть узагальнюючу характеристику (величини) фінансових можливостей з використанням спеціально розробленої методології.

Теоретико-методологічні питання комплексної оцінки фінансового потенціалу та стратегічної фінансової позиції підприємств висвітлені в працях вітчизняних і зарубіжних науковців: І. О. Бланка, П. А. Фоміна, М. К. Старовойтова, С. В. Зенченко, В. І. Бережного, І. В. Яроцького, І. М. Яковлевої та інших учених [1, 2, 4–7, 11]. Незважаючи на наявність певного інтересу вчених до проблем визначення узагальненої величини (рівня) фінансового потенціалу, потреби практики на сьогоднішній день випереджають розвиток наукової думки у цьому напрямі.

Метою статті є отримання узагальнюючої характеристики фінансових можливостей з використанням спеціально розробленої методології комплексної оцінки стратегічної фінансової позиції та фінансового потенціалу підприємств.

Найбільш методологічно виваженими та послідовними, на наш погляд, є розробки І. О. Бланка, який не тільки увів у науковий обіг терміна «стратегічна фінансова позиція», але й запропонував послідовність її визначення, що ураховує зовнішні фінансові можливості та загрози та внутрішній фінансовий потенціал [1]. Беручи до уваги здобутки І. О. Бланка, слід також зазначити, що його бачення фінансового потенціалу, який слід враховувати під час розробки фінансової стратегії, дещо відрізняється від авторської позиції, що передбачає виокремлення ресурсної та компетентнісної складових. Крім того, пропонуючи як складові фінансового потенціалу можливості залучення власних і позикових фінансових ресурсів, успішного проведення фінансової санації в умовах кризового стану, характеристики якості управління фінансовою діяльністю, І. О. Бланк не конкретизує інструментарій їх визначення, а лише зазначає необхідність застосування матричних методів і наводить рекомендовану форму SWOT-матриці для їх урахування.

Численні методичні підходи до оцінки фінансового потенціалу підприємств різних сфер економічної діяльності та регіонів, що ґрунтуються на використанні методів інтегральної оцінки, сформульовані в працях С. В. Зенченко, І. В. Яроцького, Г. К. Джурабаєвої, О. О. Чалієва [2, 4, 10, 12]. Хоча склад часткових індикаторів для побудови узагальнюючого інтегрального показника рівня фі-

нансового потенціалу у кожному з цих підходів різний, проте всі вони передбачають моделювання синтетичного показника за допомогою методів нормування та стандартизації (за еталонним або середнім значенням) або побудови адитивної моделі (з використанням кореляційно-регресійних залежностей або рейтингових оцінок). Кожен з розглянутих авторських підходів має обмежену сферу використання через специфіку цільової спрямованості досліджень, у межах яких вони були розроблені.

З погляду практичного застосування, найбільшою конкретикою характеризується рейтинговий підхід до оцінки фінансового потенціалу промислового підприємства, запропонований в праці П. А. Фоміна, М. К. Старовойтова [7]. Уводячи граничні значення для часткових показників фінансового потенціалу, автори за кожним коефіцієнтом пропонують визначати високий, середній або низький рівень фінансових можливостей, а узагальнену оцінку здійснювати експертним способом. Крім того, авторським здобутком, на наш погляд, є спроба поєднання кількісних оцінок фінансового потенціалу з якісними характеристиками комерційної репутації, що у сукупності дозволяє визначити перспективи підприємства щодо залучення додаткового капіталу. Незважаючи на низку новаторських і цікавих ідей, дослідження [7] спрямовано на виконання виключно завдань оцінки фінансового потенціалу без її зв'язку із завданнями розвитку підприємства. Тому результати такої оцінки, хоча і розвивають методичні підходи до дослідження потенціалу, не мають прямого зв'язку із вибором стратегічної фінансової позиції підприємства.

Узагальнюючи накопичений сучасною економічною наукою досвід комплексної оцінки фінансового потенціалу підприємства, на наш погляд, доцільно систематизувати методи, завдяки використанню яких можна виконати завдання такої оцінки. Перш за все слід зазначити, що згідно з теорією економічного аналізу всі методи комплексної оцінки поділяють на описові та розрахункові [13]. Погоджуючись із загальноприйнятим підходом, зазначимо, що основний принцип такого розподілу – це спосіб узагальнення (лінгвістичний або чис-

ловий), тому для дотримання вимоги вичерпності класифікації доцільно до цих двох груп додати і групу графоаналітичних методів, які передбачають представлення результатів оцінки графічним способом.

Описові методи ґрунтуються на визначенні якісних характеристик об'єкта оцінки та відрізняються суб'єктивністю, розмитістю формулювань, неоднозначністю віднесення об'єкта до певного класу. Разом з тим вони можуть бути корисними під час попереднього визначення стратегічних пріоритетів розвитку та їх фінансового забезпечення. Застосування описового методу під час оцінки фінансового потенціалу розвинули у своїх дослідженнях П. А. Фоміна та М. К. Старовойтова, які рекомендують визначати рівень фінансового потенціалу за шкалою «високий – середній – низький», використовуючи такі лінгвістичні ознаки, як наявність прибутку за результатами діяльності підприємства та стабільність його фінансового стану [7]. На наш погляд, такі ознаки не повною мірою описують наявні фінансові можливості, оскільки за межами оцінки залишають можливості банківського фінансування розвитку, компетенції з підвищення вартості бізнесу за рахунок реалізації фінансової стратегії тощо.

Для уникнення суб'єктивізму під час розробки методичних підходів на базі описового методу, на наш погляд, доцільно розробляти більш деталізовану анкету, відповіді якої мають бути однозначними та незалежними від сприйняття респондента. Беручи до уваги, наприклад, характеристику «стабільність фінансового стану» неможливо визначити її однозначно, тому що сам фінансовий стан – це узагальнена характеристика, яка за одним напрямом (наприклад, платоспроможність) може визначатися як стабільна, а за іншим (наприклад, ділова активність) – як мінлива.

Розрахункові методи комплексної оцінки спираються на кількісні показники та передбачають їх узагальнення за допомогою побудови адитивних, мультиплікативних, рейтингових моделей. Вивчення можливих підходів і зміст комплексної оцінки фінансового потенціалу дозволяє виділити такі розрахункові методи, як рейтинговий (переважно бальний) метод, метод відстаней, інтегральний метод.

Бальна рейтингова оцінка фінансового потенціалу полягає у переведенні фактичних значень показників, які характеризують стан фінансових ресурсів і компетенцій, у бали за визначеною оціночною шкалою. У такому разі для кожного відібраного для комплексної системи показника має бути визначений діапазон змін і відповідна кожному інтервалу величина балів. Незважаючи на простоту застосування, бальна оцінка потребує ґрунтовного підходу до розробки оціночної шкали, що має об'єктивно описувати різницю у рівнях показників. За умов, коли складно однозначно встановити, який рівень показника вважати високим, середнім і низьким із відповідними їм балами, на наш погляд, доцільно застосовувати метод нечітких множин.

З метою врахування розбіжностей у показниках оцінки фінансового потенціалу регіону за групою порівняних об'єктів у працях [3] рекомендовано використовувати методи нормування та стандартизації, які за змістом є різновидами методу відстаней. Базою порівняння за таких умов можуть бути середньогрупові, мінімальні або максимальні показники, зіставлення з якими фактичних значень дозволяє урахувати розбіжності між ними для різних об'єктів. На наш погляд, і нормування, і стандартизація для цілей оцінки фінансового потенціалу підприємства під час розробки його фінансової стратегії мають ґрунтуватися не на порівнянні з показниками аналогічних підприємств (середньо груповими, максимальними або мінімальними), а тільки на зіставленні з цільовим (еталонним) їх рівнем. Саме відстань від еталону дозволить сформулювати висновок про певний рівень фінансового потенціалу конкретного підприємства для визначення його стратегічної фінансової позиції.

Інтегральний метод під час здійснення комплексної оцінки фінансового потенціалу, на наш погляд, має допоміжний характер і полягає в агрегуванні результатів, отриманих за допомогою методу відстаней, шляхом побудови інтегральної (як правило, адитивної) моделі. До складу такої моделі, наприклад, у праці І. В. Яроцького пропонується включати коефіцієнти платоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності, які на першому етапі стандартизуються за середньоквадра-

тичним відхиленням, а на другому – з використанням «максимінного» критерію [4]. Отримані інтегральні показники пропонуємо переводити у процентну шкалу вимірювання, де 100 % означає високий рівень фінансового потенціалу. Близький підхід викладений у праці К. М. Хаустової, яка, крім стандартизації показників за «максимінним» критерієм, пропонує також брати до уваги тенденційний характер змін показників і враховувати його за допомогою нарахування додаткових балів до класичної адитивної моделі з використанням шкали бальної оцінки Харрінгтона [15].

На наш погляд, безумовною перевагою інтегрального методу є наочність результатів і можливість урахувати значну кількість факторів. Разом з тим цей метод висуває підвищені вимоги до вибору максимальних (мінімальних) значень оціночних показників, завищений або занижений рівень яких може призвести до неадекватної оцінки реальної ситуації.

Крім описових і розрахункових методів, для цілей комплексної оцінки фінансового потенціалу підприємств можуть бути використані графоаналітичні методи, що потребують побудови профілю об'єкта оцінки на основі фактичних даних (або бальних оцінок) і відрізняються наочністю результатів. Самостійність цієї групи методів є дискусійною, оскільки для їх застосування мають бути, поперше, обґрунтовані та розраховані показники фінансового потенціалу, а, по-друге, визначені еталонні рівні цих показників (якщо оцінка здійснюється як один із етапів обґрунтування стратегічної фінансової позиції).

Перспективним, на наш погляд, у контексті цього дослідження є застосування матричного методу, що отримав найбільшу популярність саме у сфері стратегічного аналізу та передбачає попарне зіставлення різних критеріїв оцінки фінансового потенціалу з погляду виявлення пов'язаних із ним можливостей або загроз. Зважаючи на обов'язковість побудови матриці, яка, по суті, є графічною моделлю, та позиціонування в певній системі координат, на наш погляд, логічно розглядати матричні методи в групі графоаналітичних. Такий метод вибору стратегічної фінансової позиції досліджено тільки у праці І. О. Бланка [1], який пропонує побудову матриці 3×2 за кри-

теріями «позиція внутрішнього (фінансового) середовища – вплив фінансового (зовнішнього) середовища». Проте через новаторський характер ідей цей підхід розглянуто переважно на теоретичному рівні без конкретизації визначення критеріїв і шкали їх можливих оцінок.

Узагальнюючи розглянуті методи комплексної оцінки фінансового потенціалу та стратегічної фінансової позиції підприємства (табл.), зазначимо, що всі вони мають певні обмеження та переваги і не можуть бути застосовані ізольовано. З огляду на комплексність об'єкта оцінки, необхідно застосовувати одночасно

декількох методів, що забезпечать отримання результату, найбільш релевантного цілям оцінки.

Ураховуючи здобутки сучасних науковців і результати систематизації методів комплексної оцінки фінансового потенціалу, на наш погляд, ґрунтовне визначення стратегічної фінансової позиції підприємств має поєднувати елементи бального методу, методу відстаней, інтегрального та матричного методів. Загальна послідовність їх застосування в авторській інтерпретації передбачає:

1) вибір оціночних індикаторів за критеріями «наявність фінансових ресурсів і їх забез-

Таблиця

**Методи комплексної оцінки стратегічної фінансової позиції та фінансового потенціалу підприємств (розроблено автором)**

Метод	Характеристика та сфера застосування	Переваги	Обмеження
1. Описовий (експертний)	Дозволяє отримати якісну характеристику фінансового потенціалу; доцільний під час вибору стратегічних альтернатив	Можуть застосовуватися у випадках, коли неможливо отримати кількісні оцінки	Суб'єктивність; неоднозначність віднесення об'єкта до певного класу; відсутність чіткої фіксації результату
2. Розрахункові: 2.1. Бальний (рейтинговий)	Передбачає використання бальної шкали оцінок і спирається на кількісні показники; доцільний під час узагальнення різноякісних характеристик об'єкта	Дозволяє привести до єдиної шкали вимірювання різноякісні показники	Не враховує диференціації у значеннях граничних показників; суб'єктивність під час визначення бальної шкали
2.2. Метод відстаней	Передбачає нормування фактичних значень показників відносно їх еталонного рівня та побудову адитивних моделей; використовується з метою максимального врахування розбіжностей у рівні фінансового потенціалу	Найбільш формалізований; дозволяє включати до системи показники будь-якої розмірності та спрямованості	Складність визначення еталонного рівня; показники з більшою варіацією значень більшою мірою впливають на загальну оцінку
2.3. Інтегральний	Є узагальненням методу відстаней і полягає у побудові адитивної моделі фінансового потенціалу (за нормованими значеннями показників); використовується з метою агрегування проміжних результатів оцінки	Дозволяє отримати чітку оцінку рівня фінансового потенціалу	Висновки мають орієнтовний характер; можливість отримання розрахунково високого рівня фінансового потенціалу при низькому рівні часткових показників
3. Графоаналітичний	Передбачає побудову графічної моделі фінансового потенціалу; використовується для наочного узагальнення результатів описового або розрахункових методів	Наочність результатів; дозволяє визначити ступінь відхилення від цільового стану	Не є самостійним; невисока розрахункова точність
У тому числі матричний	Передбачає розробку матриці оцінок фінансового потенціалу за декількома критеріями; орієнтований на визначення стратегічної фінансової позиції	Можливість узагальнення результатів за різноспрямованими критеріями; орієнтація на перспективу	Суб'єктивність вибору критеріальних меж для класифікації результатів оцінки

печеність джерелами фінансування» і «рівень розвитку фінансових компетенцій»;

2) розробку еталонних значень для кожного відібраного індикатора;

3) стандартизацію часткових показників фінансового потенціалу за їх еталонним значенням (метод відстаней);

4) переведення стандартизованих показників у бальну систему вимірювання (бальний метод);

5) визначення інтегральних бальних показників за встановленими критеріями оцінки фінансового потенціалу за допомогою адитивних моделей (інтегральний метод);

6) позиціонування отриманих інтегральних оцінок у матриці «наявність фінансових ресурсів – рівень розвитку фінансових компетенцій» (матричний метод);

7) обґрунтування стратегічної фінансової позиції підприємства з урахуванням стабільності зовнішнього фінансового середовища за допомогою матричного методу.

Таким чином, запропонований науково-методичний підхід вибору стратегічної фінансової позиції має ґрунтуватися на сформованому на підприємстві фінансовому потенціалі, його можна застосовувати, використовуючи низку методів комплексної оцінки, він дозволяє на основі порівняння наявних фінансових ресурсів і сформованих фінансових компетенцій визначити вектор фінансового розвитку підприємств з урахуванням можливостей і загроз зовнішньому фінансовому середовищу.

#### ЛІТЕРАТУРА

- Бланк И. А. Финансовая стратегия предприятия / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр ; Эльга, 2004. – 720 с.
- Зенченко С. В. Система интегральной оценки финансового потенциала региона и методика ее формирования / С. В. Зенченко, В. И. Бережной // Региональные проблемы преобразования экономики. – 2008. – № 2 (15). – С. 22–30.
- Зенченко С. В. Формирование и оценка финансового потенциала региона : монография / С. В. Зенченко. – Ставрополь : Изд-во Сев-КавГТУ, 2007. – 211 с.
- Яроцкий И. В. Методический подход к оценке финансового потенциала страховой организации / И. В. Яроцкий // Вестник ТГЭУ. Серия «Экономика и управление». – 2012. – № 3. – С. 55–63.
- Кунцевич В. О. Поняття фінансового потенціалу розвитку підприємства та його оцінки / В. О. Кунцевич // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7 (37). – С. 123–130.
- Сорокина Н. А. Финансовый потенциал коммерческой организации как элемент стратегического управления / Н. А. Сорокина // Власть и управление на Востоке России. – 2009. – № 1 (46). – С. 57–66.
- Фомин П. А. Особенности оценки производственного и финансового потенциала промышленных предприятий / П. А. Фомин, М. К. Старовойтов // Среднее профессиональное образование. – 2002. – № 11. – С. 25–35.
- Стахно Н. Д. Финансовый потенциал как механизм трансформации ресурсов деятельности организаций рекреационного комплекса / Н. Д. Стахно [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.nbu.gov.ua/PORTAL/Soc\\_Gum/Nvfbi/2010\\_3/06st.pdf](http://www.nbu.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Nvfbi/2010_3/06st.pdf). – Назва з екрана.
- Толстых Т. Н. Проблемы оценки экономического потенциала предприятия: финансовый потенциал / Т. Н. Толстых, Е. М. Уланова // Вопросы оценки. – 2004. – № 4. – С. 18–22.
- Джурабаева Г. К. Интегральная оценка экономического потенциала организации / Г. К. Джурабаева, В. О. Шаланов // Сибирская финансовая школа. – 2009. – № 3. – С. 135–138.
- Яковлева И. Н. Влияние внешней и внутренней финансовой среды при разработке финансовой стратегии / И. Н. Яковлева // Справочник экономиста. – 2010. – № 10. – С. 5–11.
- Чалиев А. А. Совершенствование методологии оценки финансово-экономического потенциала жилищно-коммунальных предприятий : автореф. дисс. канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Статистика» / А. А. Чалиев. – Нижний Новгород, 2007. – 19 с.
- Шеремет А. Д. Теория экономического анализа / А. Д. Шеремет. – М. : Инфра-М, 2008. – 429 с.
- Баканов М. И. Теория экономического анализа / М. И. Баканов, М. В. Мельник, А. Д. Шеремет. – М. : Инфра-М, 2008. – 536 с.
- Хаустова К. Методика стратегического позиционирования предприятий на основе интегральной оценки инвестиционно-инновационного потенциала / К. М. Хаустова // Проблемы современной экономики. – 2013. – № 2 (46). – С. 108–110.